

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/ВМ 05/4-02 бр.1111/1-VIII/I 4
29.6.2017. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду на својој XII редовној седници, одржаној 29.6.2017. године – на основу чл. 231. став 1. алинеја 15. и 16. и члана 278. Статута Факултета, прихватило је Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ФИХТЕ И РОМАНТИЧАРИ ЈЕНЕ: САВРЕМЕНА РАЗМАТРАЊА НА ТЕМУ МЕЋУСОБНИХ ОДНОСА И УТИЦАЈА, докторанда Тамаре Нововић.

За ментора је одређен проф. др Драго Ђурић.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Данијел Синани

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр. 6/287	
(број захтева)	
30.06.2017.	
(датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Фихте и романтичари Јене: савремена разматрања на тему међусобних односа и

утицаја

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ Филозофија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Тамара Милосав Нововић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Чика Љубина 18-20

Година дипломирања: 2004.

Назив магистарског рада кандидата:

Фихтеова политичка и практичка филозофија – јенски период

Назив факултета на коме је магистарски рад одбрањен: Филозофски факултет у

Година одбране магистарског рада: 2016.

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће на седници одржаној 29.06.2017.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	В.Д.ДЕКАНА
	<u>Проф. др Данијел Синани</u>

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Тамара Нововић

Име и презиме ментора: Драго Ђурић

Звање: Редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. "Al-Kindi's and W. L. Craig's Cosmological Arguments", *Belgrade Philosophical Annual*, vol. 27. 2014. (M 24)
2. „Реинтерпретација фрагмента DK B6 Парменидове поеме“, *Filozofska istraživanja*, год. 35, бр. 1, 2015. (АНЦИ)
3. "Аристотел и Диодор Крон – принцип биваленције и принцип реализације", *Theoria*, Vol. LIII, бр. 1, 2010. (M 24)
4. "Космолошки аргумент за а/теизам – Крејгова и Смитова интерпретација биг бенг космологије", *Theoria*, год. 55, бр. 3, 2012.
5. "Аргумент 'Зашто не раније?' у антици и раном хришћанству", *Filozofski godišnjak*, vol. 25, br. 25, 2012.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, АНЦИ или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, АНЦИ и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

В. Д. ДЕКАНА ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

Проф. др Данијел Синани

Филозофски факултет
Универзитет у Београду
Одељење за филозофију

Образложење предлога теме докторске дисертације

Фихте и романтичари Јене:
савремена разматрања на тему међусобних односа и утицаја
eng: Fichte and romantics of Jena:
contemporary discussion on the topic of relationships and impacts

Кандидат:
мр Тамара Нововић
Април 2017. године 2

Ментор:
проф. др Драго Ђурић

С а д р ж а ј:

Предмет истраживања.....	3
Циљ истраживања.....	6
Основне хипотезе.....	8
Структура истраживања.....	9
Увод.....	10
Први део: Настанак и развој немачког романтизма.....	11
Други део: Фихтеова јенска филозофија и њен одјек међу савременицима.....	12
Трећи део: Фихте и романтичари Јене.....	16
Четврти део: Романтичарски заокрет.....	18
Закључак.....	19
Методологија.....	19
Предложена литература.....	21 3

1.

Предмет истраживања

Истраживање које намеравамо да спроведемо у овом раду позиционирано је на својеврсној раскрсници више филозофских и научних дисциплина и обухвата: историју филозофије, естетику, етику, филозофију политике, теорију књижевности, историју и религију. Строго прецизирано наш предмет садржи разматрања о утицају, пре свега, Фихтеове, а потом и Шелингове филозофије на романтичарски круг песника Јене, позног XVIII и почетком XIX века, као и деловање уметника на филозофе. Наше истраживање ће бити базирано како на теоријским увидима филозофа класичног немачког идеализма и романтичара, односно савременим интерпретацијама њиховог значаја у континуитету филозофских појмова и проблема, тако и на емпиријским испитивањима заступљености одређених екстерних утицаја у делима уметника и филозофа, попут утицаја средине, религиозних уверења, или важнијих друштвено-историјских догађаја који су обележили једну епоху – чинећи све ове моменте конститутивним деловима једне обухватне целине.

Користећи савремене херменеутичке могућности потрудили би се да дођемо до новијих увида, до „ванвременског“ смисла филозофских учења и романтичарских погледа не занемарујући, као што смо то већ подвукли, ни временске околности које су суделовале у њиховој изградњи. С обзиром да романтизам као тзв. „хибридан жанр“ захвата теорију и праксу, поезију и прозу и обједињује литературу и филозофију (Strathman, 2006), то ћемо се потрудити да из више углова сагледамо његову важност и значај у историји филозофије и њених идеја. Истраживање ће захватити основна питања романтичарске филозофије и књижевности, попут односа суштине и форме (Rawes, 2007), језичких симбола и лингвистичке структуре (Zima 2002; Kenosian 2010), затим појмова који заузимају централно место попут слободе и индивидуалности (Vater, 2010), свесног и несвесног, коначног и бесконачног, ироније, лепоте (Scarry, 1999; Nehemas, 2007) истине, генија и др, а потом ћемо правити паралеле и упоредити однос тих појмова са њиховом појавом у претходним епохама, као и њихову савремену рецепцију (Etter, 2006). 4

Наш циљ није у томе да просто изложимо хронолошки редослед у развоју књижевних форми, појмова и стилских израза, попут класицистичког „Vollendung“ и њему супротног, романтичарског „Unendlichkeit“, ослањајући се на интерпретативне домете и методе теорије књижевности и естетике, већ да са критичким освртом на иманентне проблеме романтичарске теорије прикажемо њихову повезаност, положај и место које заузимају, својим битним садржајем, у историји филозофије. Штавише, сâми романтичари Јене – како сматрају француски теоретичари Лаку-Лабарт (Lacoue-Labarthe) и Ненси (Nancy) – пре свих Фридрих Шлегел, постављали су питање литературе као питање презентовања филозофије, тачније као питање естетског приказа идеја које су већ обрађиване у филозофији.¹

¹ Philippe Lacoue-Labarthe and Jean-Luc Nancy, *The Literary Absolute. The Theory of Literature in German Romanticism*, State University of New York Press, Albany 1988, p. X

² Danko Grlić, *Estetika III – Smrt estetskog*, Naprijed, Zagreb 1978, стр.99-100.

С обзиром на то да су често у својим фрагментима, писмима и делима помињали недвосмислен Фихтеов утицај (Berlin, 2006) указаћемо на специфичност Фихтеове мисли, као и идеје које су директно утицале на романтичарску теорију. Пратећи генезу Фихтеове филозофије показаћемо битне моменте његовог развоја, његово усвајање и развијање основних елемената Кантовог трансценденталног идеализма, а потом и превазилажење иманентних противречности Кантовог система. У Фихтеовој филозофији разликујемо два периода: рани, или јенски када је био под снажним Кантовим утицајем и период након 1800. год. до његове смрти 1814, када заузима религиозан став (Estes, 2010). У раном периоду Фихте формира препознатљиво стајалиште субјективног идеализма, заступа ставове филозофије просветитељства и рационалног природног права и управо текстови из овог периода највише делују на рано романтичарско стваралаштво.

Карактеристични Фихтеови ставови који су изазвали највише интересовања јенских романтичара тичу се првог принципа и методе филозофије, који Фихте одређује као делатност апсолутног тј. самопостављајућег „Ја“, што је директно произвело романтичарски концепт *ироније* (Pinkard, 2002); затим његови естетски ставови делују на формирање целокупне естетике немачке романтике (Grlić, 1978). Фихтеова естетска гледишта указују на то да се без слободе естетски осећај не може ни развијати нити постојати, односно да је слобода „претпоставка, а не последица естетског“.² Затим да се лепота, односно духовни свет лепог налази у духу, да је уметност припрема за врлину, за 5

морално одређење човека, али да се разликује од морала као и од науке, по чему је близак Канту,³ потом да је уметник тај који даје форму и садржину својих дела, који својим духом и умећем удахњује живот мртвој материји. Према мишљењу Клејтона Келба (Coelb) Фихтеова теорија уметности има изузетан значај за романтичаре: „Фихтеово гледиште је од фундаменталног значаја за романтичарску естетику: уметност постаје онда када живи дух уметника прође кроз мртав медијум, да би направио поново контакт са другом живом душом... Уметник позајмљује своју душу мртвој ствари да би она комуницирала са нама“.⁴

³J. G. Fichte, GA I/5, *Das System der Sittenlehre nach den Principien der Wissenschaftslehre* (1798), Herausgegeben von Reinhard Lauth und Hans Gliwitzky, Stuttgart – Bad Cannstatt 1977, p.308.

⁴Clayton Koelb, *The Revivifying Word: Literature, Philosophy and the Theory of Life in Europe's Romantic Age*, Camden House, New York 2008, p.19.

⁵Реч је о делима: *Захтев владарима Европе да врате слободу мишљења коју су до сада гушили* (*Zurückforderung der Denkfreiheit von den Fürsten Europas die sie bisher unterdrücken*, 1793) и *Прилог исправљању судова јавности о Француској револуцији* (*Beitrag zur Berichtigung der Urteile des Publikums über die französische Revolution*, 1793).

⁶Има теоретичара који сматрају да се претерује када се Фихтеу придаје толика важност у духовном обликовању раног немачког романтизма, важност какву му је нпр. придао Исаија Берлин. У Dragan Prole, „Romantičarska neposrednost“, *Theoria*, 2013/56, стр. 95-117.

⁷ О манама структуралистичког, семантичког, екстензивног или интенционалног приступа литератури, за нас је значајна студија Stein H. Olsen, *The structure of literary understanding*, Cambridge University Press 1978. Поред Фихтеових естетских и етички, као и политички погледи, као на пример одбрана и залагање за тековине Француске револуције⁵ имају одјека у делима романтичара (Beiser, 1992). У раду ћемо описати како је деловао на савременике, пре свих на Шелинга, затим развој Шелингове филозофије која у својој првој етапи надопуњује Фихтеове погледе (Fincham, 2010), али касније се од њих одваја (Seidel, 2010) и приближава романтичарској естетици и онтологији природе. Шелингова филозофија природе и идентитета, такође је оставила велики траг међу романтичарима Јене. Наш главни задатак овог истраживања је у томе да покажемо како је Фихтеова *Ich* филозофија имала доминантну улогу у конституисању раног немачког романтизма (Waibel, 2010) и била главна тачка ослонаца романтичарске филозофије (Frischmann, 2010).⁶

Током рада указаћемо на предности и мане неких методолошких приступа романтичарској литератури који су показали своја ограничења и једностраности, наиме, неке методе фокусирају се само на језичку структуру дела, њену строго унутрашњу нит, док друге пренаглашавају спољашње утицаје.⁷ У намери да приближимо једно прошло време и омогућимо боље разумевање, изложићемо новије интерпретације романтичарске ере (Mueller-Vollmer, 2006), које ће нам помоћи да исправимо поменуте, методолошке 6

недостатке. На тај начин би савладали унутрашњу хетерогеност, противречност и артифицијелност романтичарског стваралаштва и проникли до самог њеног фундамента (Kaiser, 2004). Међутим, иако се тежиште рада темељи на модерним тумачењима, ипак ћемо се осврнути и на неке старије интерперетације (Diltaj, 2004), које могу да нам приближе сâм духовни амбијент у којем романтичари креирају своја дела и начин на који тај исти амбијент они духовно обликују.

Овако назначен предмет нашег истраживања, који реферира на појмовне и проблемске односе у филозофији, није одсечен од његове културне и друштвене позадине, од политичких струјања (Löwy & Sayre, 2005) и битних духовних тенденција своје епохе, или од психолошких и биографских података везаних за главне протагонисте филозофских праваца и песничких покрета. Напротив, те чињенице иако стоје изван саме филозофије, ипак на један посредан и интегралан начин делују на њу.

Управо због разумећности интересовања, која обухватају више филозофских подручја и захватају неспецифичне филозофске теме, наш предмет истраживања поседоваће не само оно што бисмо назвали прошлошћу филозофије, него и оно што – у тој прошлости створено – има за нас трајну вредност.

2.

Циљ истраживања

Наш циљ би био да покажемо како одређена филозофска мишљења, приказана кроз трансцендентални идеализам и кроз романтичарско литерарно стваралаштво и даље имају своју актуелност и важност, нарочито ако бисмо неке анахроне термине и застарелост језика успели да преведемо у савремени филозофски дискурс. У том процесу изнова се откривају неки занемарени моменти, па у том смислу Миодраг Цекић каже следеће: „Ако свако време мора на свој језик да преведе целу прошлост, и ако је тај језик макар за нијансу различит од језика неког ранијег времена, може се десити да оно што је некад било заборављено или запостављено поново изађе на видело.“⁸

⁸ Miodrag Cekić, *Misao u vremenu*, Filozofske studije, Hegelovo društvo, Beograd 1985, стр.82 7

У поступку оживљавања запостављених литерарних као и теоријских елемената би нам помогле савремене теоријске интерпретације, које заиста извлаче на видело многе неупадљиве чиниоце филозофских учења (Clark, 2011), затим би нам биле од значаја оне студије кроз историју филозофије које су се бавиле сличним проблемима, али и наши напори да суштинска питања за чијим одговорима су трагали филозофи, песници и уметници епохе просвећености и романтизма преформулишемо тако да компаративном методом утврдимо основне сличности и разлике са решењима у савременој теоријској перцепцији. Тако бисмо показали да филозофија епохе просвећености и романтичарски погледи на свет само формално стоје у историји, у прошлости, да су они заправо својим богатим садржајем и разноврсним приступом есенцијалним питањима филозофије заправо активно присутни и у савременом домену филозофије и уметности (Ong, 1990).

Уколико бисмо се сложили са Хегелом да је историја филозофије и њених система сама филозофија у њеној историјској димензији, утолико читав један „хаос теорија и система“ са којим се сусрећемо, не само у овом периоду него и у рефлексима о класичном немачком идеализму и романтизму (Frye, 1963; Breazeale, 2010), заправо јесте не само историјско наслеђе филозофије, већ и она сама. Имајући у виду присутност идеја овог периода у савременој филозофији можемо уочити мноштво тема, сталну инспирацију и дивергентност у тумачењу, попут романтичарског фрагментарног стила који стоји насупрот „великим наративима“ и инспирише мислиоце постмодерне (Bloom 1979, Horne 1997, Saul, 2004). Наш циљ је да покажемо да упркос екстерним утицајима који се рефлектују у свим производима културе било које цивилизације, постоје такве интринсичне вредности које управо дела идеалистичке филозофије и романтизма садрже. У том смислу значај Фридриха Шлегела, једног од предводника романтичара, јесте у томе што је пружио алтернативу трансценденталном идеализму Канта и Фихтеа и што је формулисао оригиналне циљеве и методе филозофије, мада с друге стране његов покушај да уједини поезију и филозофију (Lic.115) и сл. није наишао на добар пријем филозофске заједнице.⁹

⁹ Millán-Zaibert, Elizabeth, *Friedrich Schlegel and the emergence of romantic philosophy*, State University of New York Press, Albany 2007, p.5 8

3.

Основне хипотезе

Основна хипотеза од које полазимо у раду је недовољно расветљена улога Фихтеове филозофије на стваралаштво немачких романтичара, односно приказ евидентних момената његовог утицаја, који су махом у досадашњој пракси захватани само спорадично и под окриљем неких других тема. С обзиром на тенденцију за филозофским утемељењем својих животних и интелектуалних назора, романтичари су трагали за таквим идејама које би могле да им стоје у основи. Ту улогу су, једним делом, имале Фихтеове спекулативне идеје. Истраживање којим ћемо се овде бавити испитује романтичарске текстове, у које су укључене преписке, белешке и писма, који на експлицитан или имплицитан начин реферирају пре свега на Фихтеово дело.

У раду ћемо показати да је новина у схватњу свести и човека, у делу раменаушког филозофа, пресудно утицала на формирање романтичарске литературе. Посебно ћемо указати на чињеницу пријатељства и поштовања романтичара према једном човеку, који је ради својих принципа и уверења био приморан да напусти Универзитет у Јени и подршку коју су му тада указали (Estes & Bowman, 2010). Фихте је био познат као личност која је деловала својим примером, а приврженост романтичара није се само огледала у привржености једној теорији, него и особи која је ту теорију смело носила.

Међутим, они су били у сталној потрази за обухватним образложењем својих погледа, тако да су укључили, између осталих и Шелингове ставове о уметности, природи, идентитету и др. Зато наша истраживања треба да покажу да ли фрагментарни, књижевни изрази уметника епохе романтизма, који трагају за филозофским основама и утемељењем својих погледа на свет, носе аксиолошку вредност, да ли су појмовно строго, критички и непротивречно образложени или се просто ради о низу дубоких мисли и довитљивих, оштроумних афоризама. Такође, да ли је својеврсни еклектицизам служио само као илустрација њихових основних стремљења или заиста као реалан покушај да се њихови погледи утемеље као један логичан, доследан, рационалан систем изграђен на критичким појмовима и у складу са највишим достигнућима мишљења и искуства тог времена. Полемика око тих питања почела је да се води још од настанка романтизма. 9

Према Хегеловом мишљењу, романтичари, пре свих браћа Шлегел, су започели један нови вид стваралаштва, али својом смелом критичком природом, мада оскудном филозофском спремом „негде су ишли сувише, а негде недовољно далеко“.¹⁰

¹⁰ Г.В.Ф. Хегел, *Естетика*, том I, Култура, Београд 1952, стр.92.

¹¹ David Simpson, "Transcendental philosophy and Romantic criticism", in: *The Cambridge History of Literary criticism*, Volume V, Romanticism, ed. Marshall Brown, Cambridge University Press, Cambridge 2000, pp.72-92.

Друга основна хипотеза указује на присутност других утицаја на романтике: поред људи од пера ту су били и актуелни политички догађаји. Дакле, можемо пратити утицај Канта, Спинозе, Јакоба Бемеа, а онда и признатих уметника попут Гетеа, Шилера, Хердера, Хамана. У раду ћемо показати да упркос бројним утицајима романтичари стварају један аутентичан израз, који ће променити дотадашњу рецепцију уметности. Он се огледа и у заузимању супротног става у односу на антику и класицизам. Основни концепт романтичарског стваралаштва као и рецепције уметности односи се на склад нужности и слободе (Bowie, 2002), хармонију супротстављених сила природе и индивидуалности, приказу личног доживљаја свести и света својеврсном инроспекцијом. Према романтичарима није нужно бити заинтересован за сама уметничка дела, већ на то шта нам наше реаговање на уметничка дела говори о трансценденталној субјективности.¹¹

4.

Структура истраживања

Истраживање обухвата више поглавља, груписаних по тематским целинама.

- ☐ Увод
- ☐ Први део: Настанак и развој немачког романтизма
- ☐ Други део: Фихтеова јенска филозофија и њен одјек међу савременицима
- ☐ Трећи део: Фихте и романтичари
- ☐ Четврти део: Романтичарски заокрет
- ☐ Закључак

Увод

У уводном делу сажето ћемо навести све оно чиме ће се наше истраживање бавити. Основна интенција је да правилно дефинишемо сâм предмет истраживања – што су међусобни утицаји филозофа класичног немачког идеализма, пре свих Фихтеа, на романтичаре Јене – који се налази на пресеку више филозофских и научних дисциплина, заузимајући један шири опсег. Следећи корак је да, уз приказ савремених тумачења, покушамо да, овако одређен предмет, поставимо у контекст досадашњих расправа које се баве истом проблематиком.

Изложићемо неке од теорија у књижевности и филозофији које су се ослањале на семантичке, структуралистичке, на емоционално-когнитивне моменте и др. С друге стране, приказаћемо и она модерна гледишта која тумачењу језичких симбола прилазе из перспективе психолошких теорија, посебно психоанализе, узимајући као основну претпоставку да човек није само политичка животиња (*ζῷον πολιτικόν*), већ и *animal symbolicum*.¹² Разлог због којег је тешко утврдити методолошке критеријуме по којима би требало приступити романтичкој књижевности највише лежи у чињеници да је поставила нови оквир уметности који је оријентисан на психичке реакције уметника, на фаворизовању маште и имагинације насупрот стварности и рационалности, потрази за филозофским објашњењима света и човека, која су обједињена у мешовитом жанру.

¹² Agnes Petocz, *Freud, Psychoanalysis, and Symbolism*, Cambridge University Press, Cambridge 2003, p.1.

У уводу ће бити речи о начину на који ће тећи наш научно-истраживачки рад, методама којима ћемо приступити у изучавању предмета, као и резултатима који су постигнути у сличним подухватима. Указаћемо на закључке до којих се долазило у претходним дискусијама, на разлике у мишљењу и ограничењима досадашњих метода. Такође би указали на специфично уметничке, естетске и етичке вредности које дела романтичарске епохе носе (Stecker, 2010). У овом уводном делу поставићемо нека питања ¹¹

о романтизму, попут сврхе уметности и филозофије, наиме, да ли имају исту или одвојене сврхе и какву сврху оне данас имају (Bowie, 2003).

Први део

Настанак и развој немачког романтизма

Овај први део рада замишљен је тако да расветли саме корене романтизма (Berlin, 2006), што значи да пружи један дубљи увид у историјске процесе настанка и развој романтичарског покрета у Немачкој, који су укључивали оба кључна момента, духовни аспект и друштвено-историјску позадину. Као што смо поменули, романтичари су пре свега уметници, али учествују и доприносе својим естетским рефлексима развоју појмовно-проблемских односа у филозофији, попут појмова вечног бића, бесконачности, имагинације, ироније и др.

Истовремено, наша анализа ће показати да се токови мисли и литерарног стваралаштва, као и друштвено-политичке промене и превирања истовремено подупиру и да можемо да пратимо одразе историјских догађаја у делима филозофа и уметника, али исто тако како је јавност реаговала на све оно што је литература прерадила и донела као један својеврсни новум (Crouter, 2005). Предмет доктората обухватиће векторску усмереност на те многобројне аспекте, а оно што се надамо да ћемо оваквим приступом постићи јесте извесан научни напредак као и допринос текућој филозофији у разумевању једне епохе која је за нама.

Сматра се да у историји књижевности Немци први пут у романтизму имају свој оригиналан књижевни покрет у коме се не адаптирају туђи извори. Одвраћање од тековина Француске револуције и њеног идејног корелата односно просвећености, представљало је за Немце корачање унатраг у средњовековну прошлост, тамо где су постојали светли тренуци немачке славе, када је та држава била наследник Светог римског царства, и када су епови узвишено певали о народним првацима и заједништву. Религиозност са романтичарима има нови вид борбе против оних традиција које су у тој земљи створене ренесансом и просветитељством, заправо „то је страстан протест против 12

универзалности било које врсте“.¹³ Немачки романтичари се – имајући пример избеглих француских феудалаца испред револуције у Француској и њихову борбу против настале ситуације у својој држави – још више опиру универсализму идеја Француске револуције, парирајући му необузданом фантазијом и средњовековним католицизмом.¹⁴

¹³ Isaija Berlin, *Koreni romantizma*, Službeni glasnik, Beograd 2006, стр.23

¹⁴ Миљан Мојашевић, *Немачка књижевност*, Научна књига, Београд 1991, стр. 234.

¹⁵ Ridiger Zafranski, *Romantizam, jedna nemačka afera*, Adresa, Novi Sad 2011, стр.99

¹⁶ Fridrih Šlegel, *Ironija ljubavi*, Zepter book world, Beograd 1999, # 34 (*Ideje*), стр. 109.

¹⁷ Замољен од стране својих пријатеља из романтичарског круга, Фридриха Шлегела и Хенријете Херц, да напише нешто о својим религиозним уверењима, управо због своје осећајне природе – протестантски теолог и болнички капелан, Шлајермахер, пише 1799. књигу *О религији* која се и данас сматра, уз Менделсенов *Јерусалим* из 1783. године, апологетским текстом који се не држи строго протестанске традиције, али који својим трајним вредностима привлачи читаоце да му се стално враћају настојећи да реше загонетке његовог значења. У Richard Crouter, *Friedrich Schleiermacher, Between enlightenment and romanticism*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, p.69.

¹⁸ Paola Mayer, *Jena romanticism and its appropriation of Jakob Böhme: theosophy, hagiography, literature*, McGill-Queen's University Press, Montreal & Kingston, London, Ithaca 1999, p.57.

За романтичаре религиозност се откривала у човековом односу према бескрајном, па тако религија у свом језгру „није ништа друго до – уметност“.¹⁵ Фридрих Шлегел у једном од својих фрагмената сматра да човек који има религију говори поезију, а алатка за њено тражење и откривање јесте филозофија.¹⁶ Према његовом мишљењу, религија није крајњи циљ, она је заправо плодно тло песништву.¹⁷ Инспирација се налази у мистичарима попут Јакоба Бемеа, којег је први међу романтичарима Јене открио Лудвиг Тик, али из писама млађег Шлегела и Новалиса види се, захваљујући Тику, такође Бемеов литерарни уплив.¹⁸ Мајстер Екарт, такође, има важну улогу у настанку романтизма, затим песме о ритерима, митови, легенде, а затим и протестанска традиција, тј. пијетистички покрет. Пијетистички покрет се јавио као утеха (Berlin, 2006) због Тридесетогодишњег рата и последица које је рат изазвао, што су сиромаштво, беда и народно незадовољство.

Други део

Фихтеова јенска филозофија и њен одјек међу савременицима

У овом делу рада приступићемо јенској или раној Фихтеовој филозофији историјском методом, пратећи његов духовни развитак и поменувши прве радове у којима 13

је показао младалачки бунт против моралне искварености друштва, хипокризије и корупције у свим социјалним структурама, тираније немачких принчева и др. Веровао је да се на јавност може утицати кроз писану реч и да се друштвено-политичка ситуација може поправити правовременом едукацијом ширег аудиторијума.¹⁹ У намери да исправља друштвене неправде и безакоње може се пратити улога Русоа, али и других просветитеља, а према неким теоретичарима у томе леже и библијски мотиви (LaVopa, 2001).

¹⁹ Frederick C. Beiser, *Enlightenment, Revolution and Romanticism: the Genesis of Modern German Political Thought, 1790-1800*. Harvard University Press Cambridge, Massachusetts - London 1992, p.75

Први текстови који се дотичу друштвене проблематике уједно и трасирају пут изучавању државе и друштва, па ће то бити питања којим ће се често бавити (Баста, 1980). У рефлексијама о француској револуцији Фихте следи рационалну теорију природног права, а у списима *Основа природног права према принципима учења о науци* (*Grundlage des Naturrechts nach Principien der Wissenschaftslehre*, 1796-97.), и *Систем учења о моралу према принципима учења о науци* (*Das System der Sittenlehre nach den Principien der Wissenschaftslehre*, 1798.), Фихте принципе политичког деловања и природног права изводи из самог ума, нпр. право се схвата у смислу ограничења властите слободе слободом другог.

У овом раном периоду стваралаштва Фихте је био под снажним утицајем Кантове трансценденталне филозофије, затим Русоа и просветитељске традиције, потом нововековних теоретичара рационалног природног права и теорија друштвеног уговора, који су деловали на обликовање његових теоријских, практичних и политичко-правних гледишта. Основни став који је заступао јесте да човек као умно и слободно биће треба сам себе да одреди не природним и емпиријским светом, који је детерминисан нужношћу и законима природе, него умним принципима који стоје у основи сваке аутономне и моралне личности. Зато мерило човековог поступања, како у етичком, тако и политичком смислу треба потражити у његовој умној природи, односно умним сврхама које човек сам из себе поставља, ослањајући се на принципе самог разума, а не на чињенице спољашњег света, где се могу наћи оправдања и поткрепљења за разноврсне тврдње. Да би поступао на такав начин Фихте као основну претпоставку и суштину људског бића узима слободу, наиме слобода је услов умности, а умност се показује тамо где се човек не хвата грчевито за оно што је дато него делује у слободи и из слободе (Шулц, 2014). 14

Кантова *Критика практичног ума* из 1788, имаће највећи значај за Фихтеа, јер ће прихватити и усвојити неке његове ставове као полазиште сопствене теорије, попут примата практичног ума, али ће их даље развијати и у том поступку се одвојити од кенигсбершког мислиоца, и то у разним правцима: методолошком, етичком, естетичком и др. Николас Саул (Saul, 2002) сматра да је морална слобода круцијална за разумевање свих његових теоријских, правних и политичких списа. Практички ум за Фихтеа није корен сваког ума само у формалном смислу, његов методолошки примат се не огледа само у одговору на практичка питања човековог одређења, већ и на питања која се односе на прве истине у филозофији.

У процесу развитка сопствене филозофије Фихте превазилази дуалистички карактер Кантове теорије и образује став субјективног идеализма, који се огледа у томе да се у свести налази основа све реалности, принципи и структура бића. Док за Канта поред ума постоје и друге онтичке реалности, дотле је за Фихтеа ум једина реалност, не постоји тако нешто као што је „ствар по себи“, она за Фихтеа губи онтички статус који је имала код Канта. Ја, није законодавац само у моралном смислу већ и у онтолошком, јер за њега нема објекта различитог од субјекта, „Ја“ прописује законе бићу.

С друге стране, Фихте морални императив формулише на следећи начин „Ради тако да би могао максимум своје воље помишљати као вечни закон за себе“.²⁰ Ова заповест нема универзалност као код Канта, наиме обраћа се појединцу, али подразумева личне човекове напоре да савесно и одговорно процени сопствене могућности, а потом ради на сопственом усавршавању. Аутономија и слобода личности се огледа у отпору слепој сили природе, оном „Не -Ја“, природној нужности, одупирању нагонима, сваком детерминизму, према некритичком ауторитету и др. Да би се афирмисао као аутономна личност човек мора да истрајава у том раду на себи, да напредује у култури и сарадњи са другим људима, а покретач читавог процеса јесте научник коме је главни задатак да хуманизује и култивише свет.

²⁰ J.G. Fichte, GA I/3, „Über die Bestimmung des Gelehrten“ (VI, 297), Hrs. von Reinhard Lauth und Hans Jacob unter Mitwirkung von Richard Schottky, Friedrich Frommann Verlag (Günter Holzboog), Stuttgart-Bad Cannstatt 1966, p.30.

Када је реч о утицају на савременике, поред круга јенских романтичара, нама је од важности да поменемо пре свих Шелинга, јер Леонбержанин након упознавања са Фихтеовим списима усваја његове методе и прихвата формулације проблема на исти 15

начин, те даје приказ Фихтеове мисли у делу *О могућности форме филозофије уопште*, 1794. (*Über die Möglichkeit einer Form der Philosophie überhaupt*), које је одмах било прихваћено од Фихтеа. Попут нагле популарности коју је Фихте стекао објавивши *Покушај критике сваког откровења*, тако и Шелинг стиче извесну популарност и репутацију међу филозофима, објавивши горе поменути спис. Затим су уследили слични радови попут *Ја као принцип филозофије или о ономе што је у људском знању неусловљено*, 1795 (*Vom Ich als Prinzip der Philosophie, oder über das Unbedingte im menschlichen Wissen*), затим следе *Филозофска писма о догматизму и критицизму*, 1795 (*Briefe über Dogmatismus und Kritizismus*), у којима критикује Кантов систем; а потом и студија из 1796, у којем говори о принципима природног права, односно прави нову дедукцију природног права у односу на Фихтеа. Студије природних наука, пре свега физике дале су му подстрек да напише *Идеје за филозофију природе као увод у проучавање ове науке*, 1797 (*Ideen zu einer Philosophie der Natur als Einleitung in das Studium dieser Wissenschaft*) што је уједно проширило његове видике да у природи не влада чист механицизам, већ да постоји извесни динамизам, супротстављање привлачних и одбојних сила, које у том сукобу творе извесну хармонију. Шелинг сматра да је природа прожета духом и стваралаштвом: „Филозофирати о природи значи издићи је из мртвог механизма у којем се она чини укочена, уједно је оживети слободом и преместити је у властити слободан развој – то другим речима значи самог себе отргнути од простог становишта које оно што се дешава у природи у најбољем случају сагледава као *фактичко* делање, а не сагледава *само* делање у делању“.²¹

²¹ Ф.В.Ј. Шелинг, *Први нацрт система филозофије природе*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад 2009, стр.21.

Иако се за Шелинга везује више фаза у филозофирању нама су интересантне оне расправе у којима пратимо Фихтев утицај и постепено Шелингово осамостаљивање. Разлог због којег се Шелинг, који је био омиљен у круговима јенских романтичара, удаљава од Фихтеа лежи у томе што је у Фихтеовој филозофији посебно истицана улога стваралачког субјекта у сазнању и делању и што је нагласак био на етичким питањима, а занемарена природа, занемарена уметност, односно естетика. Заправо естетика је код Фихтеа у функцији етике. Шелинг, напротив, у природи налази, попут романтичара, велику инспирацију и дивљење тако да му се не допада одсуство природе из Фихтеових 16

разматрања. У раду ћемо поменути и преписку између Фихтеа и Шелинга, јер она доста открива о њиховом односу, као и то како посматрају одређене појаве у контексту духовног стваралаштва и друштвено-историјских кретања.

Такође се може пратити Фихтеов утицај и на друге филозофе, али и уметнике, попут Хелдерлина, који се не слаже са главним његовим ставовима, тако да овде није реч о следбенику, него опоненту. Он попут Шелинга и романтичара, такође, верује у прожетост природе духом, да она није некакв мртви објекат него поприште борбе великих духовних сила, од којих је човек тек један мали део. Природа је хармонична целина, коју човек не производи из своје самосвести, већ затиче, чиме Хелдерлин оспорава основну концепцију Фихтеове филозофије (Pfaу, 1988).

Трећи део

Фихте и романтичари Јене

У овом делу рада пратићемо места у којима се експлицитно јавља Фихтеов утицај, нарочито у делу Фридриха Шлегела и Новалиса, начине како су та гледишта прихваћена и неке заједничке узоре који су обликовали њихову мисао. Један од незаобилазних узора је свакако Кант, али и Платон, Хемстерхије, Беме и др. С обзиром на популарност коју је Спиноза доживео у осамнаестом веку у Немачкој – он је свакако присутан у литератури и песника и филозофа тог доба – а неки теоретичари додају да је свако хтео са њим да прави неку врсту синтезе: с једне стране реч је поезији романтичара, с друге о волунтаризму трансценденталних идеалиста и уверењу правоверних теолога. ²² Постхумно је објављено да је Кант дао коментар Спинозине филозофије по којој све проистиче из Бога попут трансценденталног идеализма који све ствари жели да изведе из једног принципа.²³ Међутим интересантно је да је Фихте у преписци са Шелингом овога оптужио за меки спинозизам, јер је Шелинг у свом раду о *Критицизму и догматизму*

²² The philosophical rupture between Fichte and Schelling: selected texts *and correspondence (1800–1802)* / F.W.J. Schelling and J.G. Fichte; edited, translated, and with an introduction by Michael G. Vater and David W. Wood, SUNY Press, Albany 2012, p.7

²³ *Ibid.* 7. 17

назвао и један и други правац у филозофији подједнако валидним, што је за Фихтеа деловало помало увредљиво, јер определити се за спинозизам значи определити се за материјални свет, док опредељење за критицизам значи опредељење за слободу воље.²⁴

²⁴ *Ibid.* 7-8.

²⁵ Интерес за ове студије обновљен је у академским круговима од како је Манфред Франк објавио *Увод у естетику раног романтизма* (*Einführung in die Frühromantische Ästhetik*, Frankfurt-on-Main, Suhrkamp, 1989), а на енглеском тај превод гласи *Филозофско заснивање раног немачког романтизма* (*The Philosophical Foundations of Early German Romanticism*) у преводу Елизабете Милан-Цајберт (Elizabeth Millán-Zaibert).

²⁶ Новалис, Изабрана дела, Нолит 2010, #151, стр.347.

²⁷ Исто, #147, стр. 347.

Фридрих Шлегел, оснивач и уредник – поред свог брата Августа Вилхема – часописа „Athenaum”(1798-1800), који је био специјализован за романтичарску литературу уз „Lyceum der schönen Kunste”(1797), и „Philosophische Lehrjahre”(1796-1806) објављује у више наврата да није у питању тренутни утисак, већ утисак епохе: Француска револуција, Фихтеово *Учење о науци* и Гетеов *Вилхем Мајстер* (Ath.216). О разлозима зашто је дао предност Фихтеовом *Wissenschaftslehre* у односу на друга важна дела уметности и филозофије, настојаћемо да одредимо у самом раду, али с обзиром на коментар да је учење о науци критичкије него што се чини и да је то заправо по тежини Кант на други степен (Ath.281) доказује да је био добро упознат са Фихтеовим радом.

Када је реч о Фридриху фон Харденбергу – Новалису, он се са Фихтеом упознао у кући филозофа и теолога Нитамера (Niethammer) и дао завет да ће озбиљно проучити дело раменаушког филозофа, што је у наредном периоду учинио и ми те коментаре и белешке имамо сачуване као *Fichte-Studies*, које ћемо користити у раду да укажемо на места која су оставила најдубљи утисак на Новалиса.²⁵

Фихтеово становиште је било посебно интересантно младим романтичарима који су у њему видели решење метафизичке „кризе“ код Канта – тако што је поставио Ја као принцип не само сазнања или моралног поступања, већ читаве стварности. Стога Новалис каже следеће: „Фихтеов захтев истовременог мишљења, делања и опажања јесте идеал филозофирања; и трудећи се да то постигнем, ја почињем да реализујем идеал“.²⁶ Фихтеова глорификација делатности Ја их инспирише да сувопарном језику филозофије придају поетски облик па ће Новалис рећи да је Фихте проналазач једног потпуно новог начина мишљења и да ће они који буду следили Фихтеа фихтизирати и боље од њега, а уколико би то чинили на артистички начин тада би настала чудесна уметничка дела.²⁷ За Новалиса дејство Ја, које је чин, а не статични, мртви објект делује као драма у којој нема 18

привилеговане позиције. Он каже: „Бити, бити Ја, бити слободан и осциловати су сиононими – један израз упућује на други – то је једноставно ствар просте чињенице“.28

²⁸ Novalis (Friedrich von Hardenberg), *Fichte Studies*, ed. Jane Kneller, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2003, #566, p.165.

Четврти део

Романтичарски заокрет

У овом делу рада указаћемо на моменте разласка са Фихтеом у смислу да ће песници и теоретичари романтизма тражити нове модусе језичког израза, као и принципе стварности и да ће у том смислу више пријемчивости наћи у филозофији Шелинга него у филозофији Јаства. Фихте је настојао да одреди темељни принцип и методу филозофије, који је дефинисан у три става дата у *Учењу о науци* из 1794, а касније допуњен у *Wissenschaftslehre nova methodo* из 1796-9. Фридрих Шлегел – имајући у виду многе критичке приговоре упућене на рачун Фихтеовог фундаменталног принципа, попут замерки Карла Кристијана Шмида (Schmid) – и сам критички преиспитује то прво начело свег знања. Долази до увида који га, како Елизабета Милан-Цајберт примећује, „удаљава од *Grundsätze* и његове линеарне, дедуктивне схеме... и води ка *Wechselgrundsatz*, који је јединствена романтичка алтернатива свим таквим првим принципима у филозофији“.²⁹

Романтичари критикују Фихтеов субјективни идеализам (Behler, 1993) и намеравају да његовој методи придодају Спинозин натурализам. Основна интенција је да наместо субјективног идеализма у темеље своје теорије уграде објективни идеализам. Главни разлог отпора према Фихтеовим тезама је не само мишљење да природа показује своју умност или духовност, већ и да уметничка дела, која откривају читав један космос – космос идеја, јединства свесног и несвесног, фантазије и стварности, реалног са идеалним итд. – укидају разлике између субјекта и објекта сазнања и показују јединствену унију света природе и човека. Наше знање, према новим увидима романтичара, заснива се на подударану природе и духа, на идентитету субјекта и објекта, што је у основи била 19

Шелингова филозофија објективног идеализма или филозофија идентитета. Новалисове анализе и замјерке довешће до напуштања Фихтеовог методолошког концепта и повратка Канту.³⁰ Главни недостатак је, како Новалис сматра, у начину Фихтеове потраге за јединственим принципом филозофије, за оним што је неусловљено, што му је деловало немогуће као претварање круга у квадрат.

30 Novalis (Friedrich von Hardenberg), *Fichte Studies*, ed. Jane Kneller, Cambridge University Press, Cambridge and New York 2003, p.XVI

Закључак

У закључку ћемо покушати да објединимо све оно што је наше истраживање кроз претходна поглавља и анализе, донело као својеврсан резултат. У основи овог рада стоји уверење да филозофија, њене интерпретативне, херменеутичке и критичке методе могу расветлити улогу коју је Фихте имао у стваралаштву немачких романтичара, да та улога није занемарљива и да историјско место једног мисаоног и уметничког подухвата какав је био рани немачки романтизам у светској културној баштини делом дугује Фихтеу.

Због саме природе предмета нека питања ће остати отворена, али ће пружити смернице за даље истраживање.

5.

Методологија истраживања

Методе којима ћемо се служити у изради докторског рада су следеће:

□ **Историјско-интерпретативни метод**, којим ћемо покушати да релевантну филозофско-историјску грађу пре свега Фихтеову филозофију и теорију немачког романтизма објаснимо не из позиције њиховог филозофског језика

и времена, већ са стајалишта модерних филозофских интерпретација, нарочито са енглеског говорног подручја, које приступају наведеним изворима из разних перспектива и праваца савремене филозофије.

□ **Критичка анализа дискурса** послужиће нам у овом раду да расветлимо духовну ситуацију времена, фокусирајући се не само на језик, већ пре свега на стварност уграђену у језик. Основни постулат критичке анализе дискурса састоји се у томе да је стварност уграђена у дискурс и конструисана кроз дискурс. Критичка анализа дискурса ће нам бити од помоћи у тумачењу ондашњих мисаоних и уметничких токова, као и идеолошким значењима језичких избора, а детаљно анализирајући конкретне примере, тачније њихов садржај и форму, можемо уочити одређене друштвене намере, а потом и последице језичких порука.

□ **Појмовна и језичка анализа**, једна од основних метода коју ћемо користити у циљу јасног разграничења оквира у којима се креће наше истраживање, послужиће нам у компарацији језичких елемената и структура да бисмо досегли суштинске карактеристике предмета нашег истраживања и тумачења. Појмовна анализа на неки начин детектује главне проблеме сваког филозофског истраживања, стога сматрамо да ће и резултат нашег истраживања бити потпомогнут овом методом и да ће указати на основне проблеме филозофске и језичке природе. С обзиром на преплитање филозофских дисциплина попут етике, филозофије политике, естетике, филозофије историје и историје филозофије и сродних теоријских области попут теорије и историје књижевности и уметности, појмовна анализа ће допринети бољем разумевању научних, литерарних и емиријских, тј. историјских констелација.

□ **Херменеутика**, као метода тумачења и интерпретације текстова, овде ће нам бити од значаја, јер ћемо је користити и на филозофске и на литерарне списе

6.

Предложена литература

J.G. Fichte, *Johann Gottlieb Fichte's Sämmtliche Werke*, Bd. 8, Herausgegeben von Mayer und Muller, Leipzig 1844.

J.G. Fichte, *Fichtes Werke*, Bd. 6, Herausgegeben von Felix Meiner, Leipzig 1922.

J.G. Fichte, *Werke*, Bd. 9, Herausgegeben von Reinhard Lauth, Friedrich Frommann Verlag, Stuttgart 1964 – 1995.

J.G. Fichte, *Nachgelassene Schriften*, Bd. 12, Herausgegeben von Reinhard Lauth, Friedrich Frommann Verlag, Stuttgart 1962 – 1999.

J.G. Fichte, *Briefwechsel*, Bd. 6, Herausgegeben von Reinhard Lauth, Friedrich Frommann Verlag, Stuttgart 1968 – 1997.

J.G. Fichte, *Kollegnachschriften*, Bd. 3, Herausgegeben von Reinhard Lauth, Friedrich Frommann Verlag, 1977 – 2000.

Johann Gottlieb Fichte, *Schriften zur Revolution*, herausgegeben von Bernard Willms, Springer Fachmedien Wiesbaden, GmbH, Koeln u. Opladen 1967.

J.G. Fichte, *Filozofija zidarstva*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb 2001.

J.G. Fichte, *Osnovi cjelokupne nauke o znanosti*, Naprijed, Zagreb 1974.

J.G. Fichte, *Odabrane filozofske rasprave*, Kultura, Zagreb 1956.

J.Г. Фихте, „О достојанству човека“, у: *Кроз прозорско окно превођења*, пр. Данило Н. Баста, Досије студио, Београд 2013, стр.15-17. 22

J. Г. Фихте, „Рецензија Енесидемуса: или о фундаментима Елементарне филозофије коју је у Јени предавао господин професор Рајнхолд. Уз одбрану скептицизма од уображености критике ума“, Универзитет у Приштини: *Зборник радова Филозофског факултета*, Приштина 1990, стр.65-79.

J.G. Fichte, *Učenje o nauci*, BIGZ, Beograd 1976.

J.G. Fichte, *Zatvorena trgovačka država*, Nolit, Beograd 1979.

J.G. Fichte, “Perpetual Peace: A Philosophical Sketch”, Review of Immanuel Kant, (Koenigsburg: Nicolovius, 1795), translated by Daniel Breazeale, in: *The Philosophical Forum*, Volume XXXII, No. 4, Winter 2001, pp.311-321.

J.G. Fichte, “On Ethical Goodness As Disinterested Benevolence”, Review of Friedrich Heinrich Gebhard, (Gotha: Ettinger, 1792), translated by Daniel Breazeale, in: *The Philosophical Forum*, Volume XXXII, No. 4, Winter 2001, pp.297-310.

J.G. Fichte, “Skeptical Reflections On The Freedom Of The Will, With Reference To The Latest Theories Of The Same” with a Foreword by professor Schmid, Review of Leonhard Creuzer, (Giessen: Heyer, 1793), translated by Daniel Breazeale, in: *The Philosophical Forum*, Volume XXXII, No. 4, Winter 2001, pp.289-296.

Allison, H., *Idealism and Freedom, Essays on Kant's theoretical and practical philosophy*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.

Ameriks, K., “Fichte’s Appeal Today: The Hidden Primacy of the Practical”, in: *The emergence of German Idealism*, ed. by Michael Baur and Daniel O. Dahlstrom, The Catholic university of America Press, 1999, pp.116-133.

An Extraordinary Woman, Selected Writings of Germaine de Stael, Translated with Introduction by Vivian Folkenflik, Columbia University Press, New York 1987. 23

Арент, Х., „Слобода и политика“, у: *Кроз прозорско окно превођења*, пр. Данило Н. Баста, Досије студио, Београд 2013, стр.487-504.

Asman, A., *Rad na nacionalnom pamćenju. Kratka istorija nemačke ideje obrazovanja*, Čigoja štampa, Beograd 2002.

Асунто, Розарио, *Теорија о лепом у Средњем веку*, Српска књижевна задруга, Београд 1975.

Basta, D., “Država, pravo, carstvo slobode: praktičkofilozofske teme poznog Fihtea“, u: *Filozofija i društvo*, 21/ 2002, str.33-59.

Basta, D., *Johan Gotlib Fihte i Francuska revolucija*, Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, Beograd 1980.

Batscha, Z., *Friedensutopien: Kant, Fichte, Schlegel, Goerres*, Frankfurt a/ M, Suhrkamp 1979.

Beck, L.W., *Early German Philosophy: Kant and His Predecessors*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1969.

Beck, L.W., *Essays on Kant and Hume*, Yale University Press, London 1978.

Behler, E., *German Romantic Literary Theory*, Cambridge University Press, Cambridge 1993.

Beiser, F., *Early Political Writings of the German Romantics*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.

Beiser, F., *Enlightenment, Revolution and Romanticism: the Genesis of Modern German Political Thought, 1790-1800*, Harvard University Press, Massachusetts, London 1992.

Beiser, F., *German Idealism: The Struggle against Subjectivism 1781-1801*, President and Fellows of Harvard College, Cambridge, Massachusetts, London 2002.

Beiser, F., *Schiller as Philosopher*, Oxford University Press, Oxford 2005.

Beiser, F., *The Fate of Reason, German Philosophy from Kant to Fichte*, Harvard University Press 1987. 24

- Beiser, F., *The Romantic Imperative, The Concept of Early German Romanticism*, Harvard University Press 2003.
- Berk, E., *Razmišljanja o francuskoj revoluciji*, CID, Podgorica 2001.
- Berlin, I., *Against the Current, Essays in the History of Ideas*, Viking Press, New York 1980.
- Berlin, I., *Koreni romantizma*, Službeni glasnik, Beograd 2006.
- Berlin, I., *The Crooked Timber of Humanity. Chapters in the History of Ideas*, ed. Henry Hardy, John Murray (Publishers) Ltd, London 1991.
- Berlin, I., *Three Critics of Enlightenment: Vico, Hamann, Herder*, Princeton University Press, Princeton 2000.
- Berlin, I., *Political Ideas in the Romantic Age*, Princeton University Press, Princeton 2006.
- Berlin, I., *Fichte and Romantic Self-Assertion*, The Isaiah Berlin Virtual Library, posted 25. November 2005.
- Bernecker, S., „Reinhold's Road to Fichte: The Elementary-Philosophy of 1795/96”, in: *Karl Leonhard Reinhold and the Enlightenment*, ed. by George di Giovanni, Studies in German Idealism, Volume 9, Springer, London – New York 2010, pp.221-240.
- Betz, J.R., *After Enlightenment, The Post-Secular Vision of J. G. Hamann*, Wiley- Blackwell, West Sussex 2012.
- Bildung als Kunst: Fichte, Schiller, Humboldt, Nietzsche*, hrsg. Jürgen Stolzenberg und Lars-Thade Ulrichs, Walter De Gruyter, Berlin – New York 2010.
- Bloom, H., *Deconstruction and Criticism*, Routledge & Kegan Paul, London and Henley 1979.
- Bohm, A., “Goethe and the Romantics”, in: *The Literature of German Romanticism*, ed. by Dennis Mahoney, Camden House history of German literature; v. 8, Camden House, New York 2004, pp.35-61. 25

- Bowie, A., *Aesthetics and Subjectivity: From Kant to Nietzsche*, Manchester University Press, Manchester 2003.
- Bowie, A., *From romanticism to critical theory: the philosophy of German literary theory*, Routledge, London 2002.
- Bowie, A., *Schelling and modern European philosophy: an introduction*, Routledge, London, 2001.
- Breazeale, D., "Fichte and Schelling: the Jena period", in: *The Age of German Idealism*, Routledge History of Philosophy, Volume VI, Routledge & Taylor & Francis Group, London – New York 2004, pp.138-181.
- Breazeale, D., Rockmore, T., *Fichte, German Idealism and Early Romanticism*, Fichte-Studien, Supplementa, Band 24, Rodopi, Amsterdam – New York 2010.
- Breazeale, D., Rockmore, T., *Fichte: Historical Contexts, Contemporary Controversies*, Humanities Press International Inc., New Jersey 1994.
- Breazeale, D., *Thinking Through the Wissenschaftslehre. Themes from Fichte's Early Philosophy*, Oxford University Press, Oxford 2013.
- Bruford, W.H, *Germany in the eighteenth century: the social background of the literary revival*, Cambridge University Press, Cambridge 1959.
- Buha, A., *Etika njemačkog klasičnog idealizma*, Svjetlost, Sarajevo 1986.
- Cecchinato, Giorgia, „Form and Colour in Kant's and Fichte's Theory of Beauty“, in: *Fichte, German Idealism and Early Romanticism*, ed. Daniel Breazeale and Tom Rockmore, Fichte-Studien-Supplementa, Band 24, Rodopi, Amsterdam-New York, 2010, pp.63-83.
- Cekić, M., *Misao u vremenu*, Filozofske studije, Hegelovo društvo, Beograd 1985.
- Clark, T., *The Cambridge Introduction to Literature and the Environment*, Cambridge University Press, Cambridge 2011.
- Copleston, F., *A History of Philosophy, Fichte to Nietzsche*, Volume VII, Search Press/ Paulist Press, London – New York 1963. 26

Copleston, F., *A History of Philosophy, Modern Philosophy: From the French Revolution to Sartre, Camus, and Lévi-Strauss*, Volume IX, Image Books, Doubleday, New York, London 1994.

Coreth, E., Ehlen, P., Schmidt, J., *Philosophie des 19. Jahrhunderts*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Koeln 1997.

Crouter, R., *Friedrich Schleiermacher, Between enlightenment and romanticism*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.

Culler, J., *Literary Theory*, Oxford University Press, Oxford 1997.

Darnton, R., *The Literary Underground of the Old Regime*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 1982.

Darnton, Robert, *Mesmerism and the End of the Enlightenment in France*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 1968.

Day, A., *Romanticism*, Routledge, London – New York 2001.

Di Giovanni, G., *Freedom and Religion in Kant and His Immediate Successors*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.

Diltaj, V., *Doživljaj i pesništvo*, Orpheus, Novi Sad 2004.

Dobrijević, A., „Bildung – pojam, koncepcija, ideal”, u: *Filozofija i društvo*, 2-2007, Beograd 2007, str.101-119.

Donehover, B., *The Birth of Novalis*, State University of New York Press, Albany 2007.

Đurić, D., „Fihte: učenje o nauci – logika ili filozofija“, u: *Treći program* – Radio Beograd, br.129-130, I-II/2006, str.143-157.

Đurić, D., „Hegel - filozofija i dokument istorije: govor i pismo, opžanje i sećanje“, u: *Filozofski godišnjak*: glasnik instituta za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Vol.9, br.9 (1996), str.53-82. 27

Đurić, D., *Postojanje Boga. Filozofski problemi klasičnog monoteizma*, Zavod za udžbenike – Srpsko filozofsko društvo, Beograd 2011.

Đurić, D., *Vreme i duh*, Institut za filozofiju filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd 1998.

Eisenstein, E., *Grub Street Abroad, Aspects of the French Cosmopolitan Press from the Age of Louis XIV to the French Revolution*, Clarendon Press, Oxford 1992.

Ekerman, J. P., *Razgovori sa Geteom*, Dereta, Beograd 2006.

Estes, Y., Bowman, C., *J.G. Fichte and the Atheism Dispute (1798-1800)*, Ashgate Publishing Company, Farnham – Burlington 2010.

Estes, Y., "Intellectual Intuition: Reconsidering Continuity in Kant, Fichte, and Schelling", in: *Fichte, German Idealism and Early Romanticism*, ed. Breazeale D. and Rockmore T., Fichte-Studien – Supplementa, Band 24, Rodopi, New York 2010, pp.165-179.

Etter, B. K., *Between transcendence and historicism: the ethical nature of the arts in Hegelian aesthetics*, State University of New York Press, Albany 2006.

Ferber, M., *A Companion to European Romanticism*, Blackwell Publishing, Oxford 2005.

Ferry, L., *Political Philosophy 2: The Systems of Philosophies of History*, University of Chicago Press, Chicago 1992.

Fetscher, I., „Republicanism and popular sovereignty”, *The Cambridge History of Eighteenth-Century Political Thought*, ed. by Mark Goldie and Robert Walker, Cambridge University Press, Cambridge 2008, pp.573-598.

Fichte and the phenomenological tradition, edited by Violetta L. Waibel, Daniel Breazeale, Tom Rockmore, Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin – New York 2010.

Fichte und Romantik: Hoelderlin, Schelling, Hegel in die späte Wissenschaftslehre, Hrsg. Wolfgang H. Schrader, Fichte-Studien, Band 12, Internationale J.G.Fichte-Gesellschaft, Tagung, Amsterdam-Atlanta, Rodopi 1997. 28

- Fichte, German Idealism and Early Romanticism*, ed. Breazeale D. and Rockmore T., Fichte-Studien – Supplementa, Band 24, Rodopi, New York 2010.
- Fihteov idealizam slobode, Dva veka od smrti Johana Gotliba Fihtea (1814-2014)*, priredio Danilo N. Basta, Dosije studio, Beograd 2014.
- Filipović, V., *Klasični njemački idealizam*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1979.
- Fincham, R., "Schelling's Subversion of Fichtean Monism, 1794–1796", in: *Fichte, German Idealism and Early Romanticism*, ed. Breazeale D. and Rockmore T., Fichte-Studien – Supplementa, Band 24, Rodopi, New York 2010, pp.149-165.
- Fischer, B., *A Companion to the Works of Gotthold Ephraim Lessing*, Camden House, New York 2005.
- Fleischacker, S., *What is Enlightenment?* Routledge, Taylor & Francis Group, London – New York 2013.
- Frank, M., *The Philosophical Foundations of Early German Romanticism*, State University of New York Press, Albany 2008.
- Franta, A., *Romanticism and the Rise of the Mass Public*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.
- Fridental, R., *Gete i njegovo doba*, CID, Podgorica 2003.
- Frischmann, B., „Friedrich Schlegel's Transformation of Fichte's Transcendental into an Early Romantic Idealism“, in: *Fichte, German Idealism and Early Romanticism*, ed. Breazeale, D. and Rockmore, T., Fichte-Studien-Supplementa, Rodopi, Amsterdam-New York, 2010, pp.243-357.
- Frye, N., *Anatomy of Criticism. Four Essays (1957)*, Princeton University Press, Princeton – Oxford 2000.
- Frye, N., *Romanticism Reconsiderd: Selected Papers from the English Institute*, New York, London 1963.
- Гадамер, Х.Г., *Хегелова дијалектика*, Плато, Београд 2003. 29

- Gadamer, H.G., *Vaspitanje, to je vaspitati sebe*, Dosije, Beograd 2010.
- Гете, Ј. В., *Фауст*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад 1999.
- Гете, Ј.В., *Поезија и стварност*, књига II, Нолит, Београд 1957.
- Gilbert, K., Kun, H., *Istorija estetike*, Kultura – Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd – Sarajevo 1969.
- Goudeli, K., *Challenges to German Idealism: Schelling, Fichte and Kant*, Palgrave Macmillan, Hampshire – New York 2002.
- Grotius, H., *The rights of war and peace*, Liberty Fund Inc., Indianapolis 2005.
- Grlić, D., *Estetika*, tom II, Naprijed, Zagreb 1976.
- Grlić, D., *Estetika*, tom III, Naprijed, Zagreb 1978.
- Grlić, D., *Umjetnost i filozofija*, Naprijed – Nolit, Zagreb-Beograd 1988.
- Грубачић, С., *Историја немачке културе*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 2001.
- Habib, M. A. R., *A History of Literary Criticism, From Plato to the Present*, Blackwell Publishing, New Jersey, Oxford 2005.
- Хајдегер, М., *Питање о ствари: о Кантовом учењу о трансценденталним начелима; Кантова теза о битку*, Плато, Београд 2009.
- Haman, J. G., *Metakritik über Purismus der Vernunft*, Schriften zur Schprache, Frankfurt am Main 1967.
- Hammer, E., *German Idealism, Contemporary Perspectives*, Routhledge, London – New York 2007.

Хегел, Г. В. Ф., *Естетика*, том I, Култура, Београд 1952.
Хегел, Г. В. Ф., *Естетика*, том II, Култура, Београд 1955.
Hegel, V.F.H., *Istorija filozofije III*, Kultura, Beograd 1964.
Heidegger, M., *Der Deutsche Idealismus (Fichte, Schelling, Hegel) und die Philosophische Problemlage der Gegenwart*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1997.
Helderlin, *Nacrti iz poetike*, Bratstvo-Jedinstvo, Novi Sad 1990.
Helderlin, *Poetika: sabrani spisi o pesničkoj umetnosti, ogleđi, fragmenti, nacrti*, Službeni glasnik, Beograd 2009.
Хердер, Ј.Г., *Идеје за филозофију повести човечанства*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад 2012.
Хердер, Ј.Г., *Расправа о пореклу језика*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад 2012.
Hobz, T., *Levijatan ili Materija, oblik i vlast države crkvene i građanske*, Kultura, Beograd 1961.
Horne, H., „The Early Romantic Fragment and Incompleteness”, in: *Theory as Practise. A Critical Anthology of Early German Romantic Writings*, general editor Jochen Schulte-Sasse, University of Minnesota Press, Minneapolis, London 1997, pp.289-314.
Horstmann, R.P., “The Early Philosophy Of Fichte and Schelling”, in: *The Cambridge Companion to German Idealism*, edited by Karl Ameriks, University of Notre Dame, Cambridge University Press, Cambridge 2000, pp.117-141.
James, D., *Fichte's Social and Political Philosophy*, Cambridge University Press 2011.
Kaiser, D. A., *Romanticism, Aesthetics and Nationalism*, Cambridge University Press, Cambridge 2004. 31

Kallendorf, C., "Humanism", *A Companion to the Philosophy of Education*, ed. Randall Curren, Blackwell Publishing, Oxford 2003.

Kangrga, M., *Etika ili revolucija*, Nolit, Beograd 1983.

Kangrga, M., *Spekulacija i filozofija: od Fichtea do Marxa*, Službeni glasnik, Beograd 2010.

Кант, И., *Који су стварни напреси које је метафизика остварила у Немачкој од Лајбницових и Волфових времена*, Светови, Нови Сад 2004.

Kant, I., *Kritika čistoga uma*, Kultura, Beograd 1970.

Kant, I., *Kritika moći suđenja*, BIGZ, Beograd 1991.

Kant, I., *Kritika praktičkog uma*, BIGZ, Beograd 1979.

Кант, И., *Прологомена за сваку будућу метафизику*, Плато, Београд 2005.

Кант, И., *Снови једног видовњака објашњени сновима метафизике*, Свети Симеон Мироточиви, Врњачка Бања 1990.

Kant, I., *Um i sloboda: spisi iz filozofije istorije, prava i države*, Časopis Ideje, Srboštampa, Beograd 1974.

Kant, I., *Zasnivanje metafizike morala*, BIGZ, Beograd 1981.

Karl Leonhard Reinhold and the Enlightenment, Studies in German Idealism, Vol.9, ed. G.di Giovanni, Springer, 2010.

Касирер, Е., *Проблем сазнања у филозофији и науци новијег доба*, том III, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад 2000.

Kates, G., *The French Revolution: Recent debates and new controversies*, Routledge – Taylor & Francis Group, New York - London 2002. 32

- Kelly, G. A., *Idealism, Politics and History. Sources of Hegelian Thought*, Cambridge University Press, Cambridge 1969.
- Kenosian, D., "Sound Reasoning: Fichtean Elements in Wilhelm von Humboldt's Philosophy of Language" in: *Fichte, German Idealism and Early Romanticism*, ed. Breazeale D. and Rockmore T., Fichte-Studien, Supplementa, Band 24, Rodopi, Amsterdam – New York 2010, pp.357-371.
- Kersting, W., „Politics“, *The Cambridge History of Eighteenth-Century Philosophy*, ed. Knud Haakonssen, Cambridge University Press, Cambridge 2006.
- King, M., "The School of Infancy: The Emergence of Mother as Teacher in Early Modern Times", in: *The Renaissance in the Streets, Schools and Studies*, University of Toronto, Toronto 2008, pp.41-87
- Knudsen, J., *Justus Möser and the German Enlightenment*, Cambridge University Press, Cambridge 1986.
- Koelb, C., *The Revivifying Word: Literature, Philosophy, and the Theory of Life in Europe's Romantic Age*, Camden House, Rochester, New York 2008.
- Констан, Б., *Принципи политике и други списи*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2000.
- Korać, V., *Filozofija i njena istorija*, Naprijed, Zagreb 1978.
- Козелек, Р., *Критика и криза: студија о патогенези грађанског света*, Плато, Београд 1997.
- Кроче, Б., *Естетика као наука о изразу и општа лингвистика*, Зограф, Ниш 2006.
- Кучинар, З., *Филозофија чина Аугуста Ћешиковског и Мозеса Хеса*, Плато, Београд, Beograd 2011.
- Lacoue-Labarthe P., Nancy J-L., *The Literary Absolute. The Theory of Literature in German Romanticism*, State University of New York Press, Albany 1988.
- Lascarides, C., Hinitz, B., *History of Early Childhood Education*, Falmer Press, New York – London 2000. 33

- LaVopa, A., *Fichte: The Self and the Calling of Philosophy, 1762-1799*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
- Liminatis, N., "Fichte and the Problem of Logic: Positioning the *Wissenschaftslehre* in the Development of German Idealism", in: *Fichte, German Idealism and Early Romanticism*, ed. Breazeale D. and Rockmore T., *Fichte-Studien – Supplementa*, Band 24, Rodopi, New York 2010, pp.21-41.
- Locke, John, *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration*, ed. Ian Shapiro, Yale University Press, New Haven-London 2003.
- Lockridge, L., *The Ethics of Romanticism*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.
- Lohmann, P., *Der Begriff des Gefühls in der Philosophie Johann Gottlieb Fichtes*, *Fichtes-Studien*, Band 18, Rodopi, Amsterdam – New York 2004.
- Lok, Dž., *Dve rasprave o vladi*, Utopija, Beograd 2002.
- Lolić, M., "Filozof u masonskoj loži", u: *Filozofija i društvo*, XXIV, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd 2004, str.51-70.
- Löwy M., Sayre, R., *Romanticism Against the Tide of Modernity*, Duke University Press, Durham, London 2001.
- Lukač, Đ., *Gete i njegovo doba*, „Veselin Masleša“, Sarajevo 1956.
- Mackintosh, J., *Vindiciae Gallicae and Other Writings on the French Revolution*, Liberty Fund, Indianapolis 2006.
- Manfred, F., *Selbstbewusstseinstheorien von Fichte bis Sartre*, Frankfurt a/ M, Suhrkamp 1991.
- Mariña, J., *Transformation of the self in the thought of Friedrich Schleiermacher*, Oxford University Press, Oxford 2008.
- Martin, W., *Idealism and Objectivity. Understanding Fichte's Jena Project*, Stanford University Press, Stanford, California 1997. 34

- Martini, F., *Istorija nemačke književnosti*, Nolit, Beograd 1971.
- Matthews, B., *Schelling's Organic Form of Philosophy*, State University of New York Press, Albany 2011.
- Mayer, P., *Jena Romanticism and its Appropriation of Jacob Böhme*, McGill-Queen's University Press, Montreal & Kingston, London, Ithaca 1999.
- McMahon, Darrin, *Enemies of the Enlightenment: The French Counter-Enlightenment and the Making of Modernity*, Oxford University Press, Oxford 2001.
- Меринг, Ф., *Историја Немачке од краја средњег века*, Култура, Београд 1951.
- Millán-Zaibert, E., *Friedrich Schlegel and the emergence of romantic philosophy*, State University of New York Press, Albany 2007.
- Millán-Zaibert, E., "Forgetfulness and Foundationalism: Schlegel's Critique of Fichte's Idealism" in: *Fichte, German Idealism and Early Romanticism*, ed. Breazeale, D., and Rockmore, T., Fichte-Studien, Supplementa, Band 24, Rodopi, Amsterdam – New York 2010, pp.327-343.
- Milisavljević, V., *Identitet i refleksija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2006.
- Moderno čitanje Kanta*, prir. Slobodan Divjak i Ivan Milenković, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2005.
- Мојашевић, М., *Немачка књижевност: доба просветитељства, класике и романтизма*, Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије, Београд 1968.
- Мојашевић, М., *Немачка књижевност*, Научна књига, Београд 1991.
- Mueller-Vollmer, K., *The Hermeneutics Reader, Texts on German Tradition from the Enlightenment to the Present*, Continuum, New York 2006. 35

Nakhimovsky, I., *The Closed Commercial State. Perpetual Peace and Commercial Society from Rousseau to Fichte*, Princeton University Press, Princeton and Oxford 2011.

Natural Law and the Civil Sovereignty. Moral Right and State Authority in Early Modern Political Thought, ed. Ian Hunter and David Saunders, Palgrave Macmillan 2002.

Nehemas, A., *Only a Promise of Happiness: The Place of Beauty in a World of Art*, Princeton University Press, Princeton 2007.

Nešković, R., *Filozofija i istinska zajednica*, IŠP „Savremena administracija“, Beograd 1992.

Neuhouser, F., *Fichte's Theory of Subjectivity*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.

Nikolić, S., „O Rusoovoj radikalnosti: sloboda, jednakost, događaj politike“, u: *Filozofija i društvo* XXIII (3), 2012, str.119-134.

Nojman, F., *Tipovi prirodnog prava*, Dosije studio, Beograd 2013.

Novalis, *The birth of Novalis: Friedrich von Hardenberg's journal of 1797, with selected letters and documents*, State university of New York Press, Albany 2007.

Novalis, *Fichte Studies*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.

Novalis, *Intimni dnevnik*, Službeni glasnik, Beograd 2008.

Novalis, *Hajnrh iz Ofterdingena*, Paidea, Beograd 1997.

Novalis, *Philosophical Writings*, State University of New York Press, Albany 1997.

O'Flaherty, J., *Johann Georg Hamann*, Twayne Publishers, Boston 1979.

Olsen, S. H., *The Structure of Literary Understanding*, Cambridge University Press, Cambridge 2008. 36

- Ong, W., *Rhetoric, Romance and Technology*, Cornell University Press, London 1990.
- Pestaloci, H., *Kako Gertruda uči svoju decu*, Prosveta, Beograd 1946.
- Peter, K., „History and Moral Imperatives: The Contradictions of Political Romanticism“, in: *The Literature of German Romanticism*, ed. Dennis Mahoney, Camden House history of German literature; v. 8, Camden House, New York 2004, pp.191-209.
- Petocz, A., *Freud, Psychoanalysis, and Symbolism*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.
- Петровић, С., *Естетика*, Филолошки факултет: Народна књига – Алфа, Београд 2006.
- Petrović, S., *Umetnost i simboličke forme*, „Veselin Masleša“, Sarajevo 1989.
- Petrović, S., Fichte: „Estetika u funkciji etičkog idealizma“, u: *Ideje: jugoslovenski studentski časopis*, god. V, br.1-2, 1974, str.97-116.
- Petrović, S., Fichte: „Estetika u funkciji etičkog idealizma“, (nastavak iz broja 1/2) u: *Ideje: jugoslovenski studentski časopis*, god. V, br.3, 1974, str.5-21.
- Pinkard, T., *German Philosophy 1760-1860. The Legacy of Idealism*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.
- Pippin, R., *Hegel on Ethics and Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.
- Praktische Philosophie in Fichte's Spätwerk*, Hrsg. Günter Zöllner, Hans Georg von Manz, Rodopi, New York 2006.
- Prole, D., „Filozofija u klještim politike i ideologije“, u: *Filozofija i društvo*, XXIV, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd 2004, str.281-290.
- Prole, D., „Metakritika ili parodija? Aktuelnost Herderove interpretacije Kanta“, u: *Arhe*, 1/2004, Novi Sad 2004, str.177-193.
- Prole, D., „Romantičarska neposrednost“, u: *Theoria*, br.56, 2013, str.95-117. 37

Prole, D., „Pojam tradicije kod Herdera i Kanta“, *Arhe* 2/2004, Novi Sad 2004, str.197-214.

Проле, Д., *Унутрашње иностранство*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 2013.

Pufendorf, S., *The whole duty of man according to the law of nature*, Librey Fund Inc., Indianapolis 2003.

Расел, Б., *Историја западне филозофије и њена повезаност са политичким и друштвеним условима од најранијег доба до данас*, Народна књига - Алфа, Београд 1998.

Rawes, A., *Romanticism and Form*, Palgrave Macmillan, London 2007.

Ritter, J., *Hegel and the French Revolution: Essays on the Philosophy of Right*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts – London, England 1982.

Robb, K., *Literacy and Paideia in Ancient Greece*, Oxford University Press, Oxford – New York 1994.

Rockmore, T., „Activity in Fichte and Marx“, *Idealistic Studies*, vol.VI (2), 1976, pp.191-214.

Rockmore, T., „On Fichte and Idelism“, in: *Grund- und Methodenfragen in Fichtes Spätwerk*, hrsg. Günter Zöllner/ Hans Georg von Manz, Fichte-Studien, Band 31, Rodopi, Amsterdam – New York 2007, pp.69-81.

Rockmore, T., *Fichte, Marx an the German philosophical tradition*, Southern Illinois University Press, Carbondale - Illinois 1980.

Rols, Dž., *Teorija pravde*, CID – Službeni glasnik, Podgorica – Beograd 1998.

Routledge History of Philosophy, The Age of German Idealism, Volume VI, Routledge, London and New York 2004.

Ruso, Ž.Ž., *Društveni ugovor; O poreklu i osnovama nejednakosti među ljudima; Rasprava o naukama i umetnosti*, „Filip Višnjić“, Beograd 1993. 38

Saul, N., "The pursuit of the subject: literature as critic and perfecter of philosophy 1790-1830", in: *Philosophy and German Literature 1700-1990*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, pp.57-102.

Saul, N., "The Reception of German Romanticism in the Twentieth Century", in: *The Literature of German Romanticism*, ed. by Dennis Mahoney, Camden House history of German literature; v. 8, Camden House, New York 2004, pp.327-360.

Scarry, E., *On Beauty and Being Just*, Princeton University Press, Princeton – Oxford 1999.

Schlegel, F., *Athenaeum: eine Zeitschrift von August Wilhelm Schlegel und Friedrich Schlegel* : [1798-1800]. 1 / ausgewählt und bearbeitet von Curt Grützmacher, Hamburg 1969.

Schlegel, F., *Athenaeum: eine Zeitschrift von August Wilhelm Schlegel und Friedrich Schlegel* : [1798-1800]. 2 / ausgewählt und bearbeitet von Curt Grützmacher, Hamburg 1969.

Schlegel, A.W., *Sprache und Poetik*, Stuttgart : W. Kohlhammer, cop. 1962.

Schlegel, F., *Philosophical fragments*, University of Minnesota, Minneapolis 1991.

Schelling, F. W. J., *Sistem transcendentalnog idealizma*, Naprijed, Zagreb 1986.

Schleiermacher, F., *Lectures on Philosophical Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

Schleiermacher, F., *On Religion*, Translated by John Oman from the Third German Edition in 1893, This text is in the Public Domain Digital Edition created 2006.

Schulz, G., "From 'Romantick' To 'Romantic': The Genesis of German Romanticism in Late Eighteenth-Century Europe", in: *The Literature of German Romanticism*, ed. by Dennis Mahoney, Camden House history of German literature; v. 8, Camden House, New York 2004, pp.25-35. 39

Scott, J., *The Pocket Companion and History of Free Masons*, Printed at the Black-Swan in Duke-Lane, London 1754.

Sedgwick, S., *The Reception of Kant's Critical Philosophy: Fichte, Schelling and Hegel*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.

Seidel, G., "From Idealism to Romanticism and Leibniz' Logic", in: *Fichte, German Idealism and Early Romanticism*, ed. Breazeale, D., and Rockmore, T., Fichte-Studien, Supplementa, Band 24, Rodopi, Amsterdam – New York 2010, pp.179-189.

Sharpe, L., *Friedrich Schiller*, Cambridge University Press, Cambridge 1991.

Simpson, David, "Transcendental philosophy and Romantic criticism", in: *The Cambridge History of Literary criticism*, Volume V, Romanticism, edited by Marshall Brown, Cambridge University Press, Cambridge 2000, pp.72-92.

Snow, D. E., *Schelling and the end of idealism*, State University of New York Press, Albany 1996.

Spinoza, B., *Complete Works*, Hackett Publishing Company Inc., Indianapolis, Cambridge 2002.

Spinoza, B., *Politički traktat*, Kultura, Beograd 1957.

Stecker, R., *Aesthetics and the Philosophy of Art*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK 2010.

Steigerwald, J., "The Dynamics Of Reason And Its Elusive Object In Kant, Fichte And Schelling", in: *Studies in History and Philosophy of Science*, 34/ 2003, pp.111-134.

Stolzenberg, J., "Wissen, Freiheit, Geschichte. Die Philosophie Fichtes im 19. und 20. Jahrhundert", Fichte – Studien, Band 35, Rodopi, Amsterdam-New York 2010, pp.3-13.

Strathman, C. A., *Romantic poetry and the fragmentary imperative: Schlegel, Byron, Joyce, Blanchot*, State University of New York, Albany 2006.

Strauss, L., *Prirodno pravo i istorija*, Plato, Beograd 1997. 40

- Stupar, M., *Filozofija politike*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju IP „Filip Višnjić“ a.d., Beograd 2010.
- Sturma, D., *Jean-Jacques Rousseau*, Verlag C.H. Beck, München 2001.
- Šajković, R. *Filozofija Baruha de Spinoze*, Filozofsko društvo Srbije, Beograd 1974.
- Šapiro, J., *Moralni temelji politike*, Filip Višnjić, Beograd 2008.
- Šeling, F.V.J., *Filozofska istraživanja o suštini ljudske slobode i o predmetima koji su s tim povezani*, Grafos, Beograd 1985.
- Šeling, F.V.J., *Filozofija umetnosti*, BIGZ, Beograd 1989.
- Šeling, F.V.J., *Forma i princip filozofije*, Nolit, Beograd 1988.
- Шелинг, Ф.В.Ј., *Први нацрт система филозофије природе*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 2009.
- Шилер, Ф., *Познији филозофско-естетички списи*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад 2008.
- Šlegel, F., *Ironija, ljubavi*, Zepter book world, Beograd 1999.
- Šlegel, F., *Razgovor o pezijji*, Rad, Beograd 1992.
- Шопенхауер, А., *Метафизика лепог*, Партенон, Београд 2008.
- Шулц, В., *Јохан Готлиб Фихте – Ум и слобода*, Досије студио, Београд 2014.
- Tadić, Lj., *Filozofija prava*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1996. 41

Тадиф, Љ., *Традиција, легитимност и револуција*, Завод за уџбенике: Службени гласник, Београд 2007.

Thamer, Hans-Ulrich, *Die Französische Revolution*, Verlag C.H. Beck, München 2004.

The Cambridge Companion to German Idealism, ed. by Karl Ameriks, Cambridge University Press, Cambridge 2005.

The Cambridge History of Eighteenth-Century Political Thought, ed. by Mark Goldie and Robert Walker, Cambridge University Press, Cambridge 2008.

The Literature of German Romanticism, ed. Dennis Mahoney, Camden House, New York 2004.

The philosophical rupture between Fichte and Schelling: selected texts and correspondence (1800–1802) / F.W.J. Schelling and J.G. Fichte; edited, translated, and with an introduction by Michael G. Vater and David W. Wood, State University of New York Press, Albany 2012.

Tomas Hobs – Utemeljenje moderne filozofije politike, prir. Vladimir Milisavljević i Ivan Mladenović, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd 2012.

Traub, H., “Biographische Wurzeln und systematische Reflexionen. Grundlegung einer Philosophie ganzheitlicher Bildung und Erziehung in Fichtes Wanderjahre“, in: *Bildung als Kunst: Fichte, Schiller, Humboldt, Nietzsche*, hrsg. Jürgen Stolzenberg und Lars-Thade Ulrichs, Walter De Gruyter, Berlin-New York 2010, pp.29-59

Vater, M., »Philosophy on the Track of Freedom« or »Systematizing Systemlessness«: Novalis’s Reflections on the *Wissenschaftslehre*, 1795–1796, in: *Fichte, German Idealism and Early Romanticism*, ed. Breazeale, D., Rockmore, T., Fichte-Studien, Supplementa, Band 24, Rodopi, Amsterdam – New York 2010, pp.287-301.

Verweyen, H., “New Perspectives on J.G. Fichte”, in: *Idealistic Studies*, vol.VI, 1976, pp.118-160.

Vukadinović, G., Stepanov, R., *Uvod u filozofiju prava*, Futura, Petrovaradin – Novi Sad 2004. 42

Waibel, V., »With Respect to the Antinomies, Fichte has a Remarkable Idea.« Three Answers to Kant and Fichte – Hardenberg, Holderlin, Hegel, in: *Fichte, German Idealism and Early Romanticism*, ed. Breazeale, D., and Rockmore, T., Fichte-Studien, Supplementa, Band 24, Rodopi, Amsterdam – New York 2010, pp.301-327

Welzel, H., *Naturrecht und materiale Gerechtigkeit*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1980.

Whistler, D., *Schelling's theory of symbolic language: forming the system of identity*, Oxford University Press, Oxford 2013.

White, D., *Early Romanticism and Religious Dissent*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.

White, R. S., *Natural Rights and the Birth of Romanticism in the 1790s*, Palgrave Macmillan, London 2005.

Willms, B., *Die Totale Freiheit. Fichtes politische Philosophie*, Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, Opladen 1967.

Windelband, W., *Povijest filozofije*, tom II, Naprijed, Zagreb 1978.

Wissen, Freiheit, Geschichte. *Die Philosophie Fichtes im 19. und 20. Jahrhundert*, Hrsg. Jürgen Stolzenberg und Oliver-Pierre Rudolph, Fichte-Studien, Band 35, Rodopi, Amsterdam – New York 2010.

Wolfe, C., *Natural Law Liberalism*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.

Wunder, J., *Keats, Hermeticism and the Secret Societies*, Ashgate, Hampshire – Burlington, 2008.

Zafranski, R., *Romantizam, jedna nemačka afera*, Adresa, Novi Sad 2011.

Zafranski, R., *Zlo ili drama slobode*, Službeni list SCG, Beograd 2005.

Zantwijk, T.V., "Wege des Bildungsbegriffs von Fichte zu Hegel", in: *Bildung als Kunst: Fichte, Schiller, Humboldt, Nietzsche*, hrsg. Jürgen Stolzenberg und Lars-Thade Ulrichs, Walter De Gruyter, Berlin 2010, pp.69-87. 43

- Zima, P., *Deconstruction and Critical Theory*, Continuum, London – New York 2002.
- Ziolkowski, T., *German Romanticism and Its Institutions*, Princeton University Press, Princeton 1990.
- Zöller, G., „German realism: the self-limitation of idealist thinking in Fichte, Schelling, and Schopenhauer“, in: *The Cambridge Companion to German Idealism*, ed. by Karl Ameriks, Cambridge University Press 2005, pp.200-219.
- Zöller, G., *Fichte's Transcendental Philosophy*, Cambridge University Press, Cambridge 1998.
- Зуровац, М., „Естетика Николаја Хартмана“, у: *Ка филозофији уметности: У спомен Милану Дамњановићу*, БИГЗ, Београд 1996, стр.202-224.
- Зуровац, М., *Теškoће у заснивању естетике*, Просвета, Београд 2012.
- Zurovac, M., *Tri lica lepote*, Službeni glasnik, Beograd 2005.
- Žižek, S., *Indivisible Remaineder*, Verso, London – New York 1996.
- Žmegač, V., *Njemačka književnost*, SNL, Zagreb 1986.
- Жунић, Д., *Естетички хуманизам*, Градина, Ниш 1988. 44

Филозофски факултет
Универзитета у Београду
Наставно-научном већу факултета

Предмет: Реферат о квалификованости кандидата и подобности предложене теме за докторску дисертацију

Докторанд: Тамара Нововић

Тема доктората: Фихте и романтичари Јене: савремена разматрања на тему међусобних односа и утицаја

Ментор: Проф. др Драго Ђурић

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Докторанд Тамара Нововић рођена је у Београду 1973. године. Десету природно-математичке гимназије „Михајло Пупин“ завршила је 1992. године. Кандидаткиња је потом најпре 1992. године уписала Филолошки факултет Универзитета у Београду, и то групу за библиотекарство и информатику као и групу за немачки језик и књижевност. Након две године студија на Филолошком факултетеу и након одслушаних предавања из филозофије, кандидаткиња се 1994. године уписује на Одељење за филозофију Филозофског факултета у Београду. Колегиница Нововић је основне студије филозофије завршила 2004. године. Магистарске студије, смер историја филозофије, уписала је 2005. године. Кандидаткиња је у међувремену похађала специјалистичке студије из области међународног хуманитарног права на Факултету политичких наука у Београду, затим школу филмске режије под управом професора са Факултета драмских уметности, као и право на једном приватном факултету у Београду. Колегиница Нововић је радила у једној приватној школи у Швајцарској, као и кратко у једној гимназији у Београду. Докторанд Нововић је 2016. године на Филозофском факултету у Београду одбранила магистарски рад под насловом: *Фихтеова политичка и практичка филозофија – јенски период*. Кандидаткиња добро влада немачким језиком.

2. Предмет и циљ дисертације

2.1. Предмет дисертације

Предмет рада докторанда Нововић је утицај Фихтеове филозофије из јенског периода на романтичарски покрет, а пре свега на романтичарски круг песника који су стварали у Јени. Предмет истраживаће биће и могући утицај ових уметника на Фихтеову мисао. Временски гледано, реч је о делима и догађајима који су се у Јени одвијали крајем XVIII и почетком XIX века. Истраживање би требало да захвати шири контекст развоја класичне немачке филозофије, а пре свега, однос Фихтеове филозофије према Кантовој и раној Шелинговој филозофији. Кандидаткиња ће, такође, покушати да осветли могуће спољашње утицаје на однос Фихтеове филозофије и јенске песничке групе, као што су утицаји религијских уверења, и важних друштвених, политичких и историјских догађаја.

Докторанд Нововић намерава да расветли и то колико је оправдана теза о односу „временског“ и „ванвременског“ карактера филозофије и романтичарске поезије. Такође, она ће покушати да истражи уобичајена гледања на овај однос која полазе од тога да је романтизам као „хибридни жанр“ (који захвата, како уметност и теорију уметности, тако и филозофију) одсудно утицао на развој тадашње науке и културе, укључујући и филозофију. Питање које ће колегиница покушати да истражи тиче се и тога колико је уопште оправдано (а ако да, под којим условима) говорити о постојању романтичарске филозофије. Конкретније гледано истраживање односа између Фихтеове филозофије и романтичарске књижевности биће фокусирано на следећа важна питања: однос суштине и форме, однос симбола и њиховог језичког израза, однос између филозофског и песничког, као и уопште књижевног језика, потом, на однос између појмова слободе и индивидуалности, свесног и несвесног, коначног и бесконачног, лепог и истинитог, знања, генијалности и природе и сл.

2.2. Циљ дисертације

Непосредни циљ истраживања колегинице Нововић је усмерен на то да се, у светлу савременог филозофског језика и истраживачке методологије прикаже један конкретан историјски однос између филозофског и књижевног стваралаштва. Докторанд очекује да ће таквим истраживањем успети да оживи неке важне аспекте разматраног односа, те да ће тако успети да укаже на неке важне, често неупадљиве, чиниоце изградње Фихтеовог филозофског дела, као и на неке важне аспекте књижевног стваралаштва романтичара. Шири филозофски циљ истраживања је да се на случају испитивања једног конкретног историјског односа, и поређењу тог случаја са неких другим епохама, покушају изградити интерпретативни модели, и, онолико колико је то могуће, уопштити образци односа између филозофије, књижевности и књижевне теорије.

3. Опис садржаја (структура по поглављима) дисертације

Докторанд Нововић намерава резултате свога истраживања изложити кроз Увод, четири главна поглавља и Закључак. Рећићемо нешто укратка о сваком од тих делова планиране структуре излагања.

Увод: У уводном поглављу колегиница Нововић намерава да прецизира предмет свога истраживања, његов циљ, као и методологију. Поред тога, она ће покушати да смести своје истраживање у контекст савремених истраживања ове и њој блиских тема, тематизујући посебно експланаторну моћ појединих приступа и њихова методолошка ограничења. Докторанд овде намерава да изложи савремена гледишта на однос између филозофије и књижевности што би јој требало омогућити плоднију појмовни и методолошки оквир за расветљавање њене теме.

Прво поглавље: Настанак и развој немачког романтизма: У овом делу рада колегиница Нововић намера да расветли настанак романтизма, са посебним освртом на немачки романтизам, као и његов однос према просветитељству, имајући у виду и духовни и друштвено-историјски аспект догађања. Колегиница мисли да овде може

показати да немачки романтичарски покрет, иако је на почетку антиуниверзалистички, са елементима религиозног мистицизма, и, с обзиром, на историјске догађаје у Француској, конзервативан, води као новој универзализацији. Без тога он не би имао никакав историјски значај, а о његовом евентуалном утицају на развој класичен немачке филозофије, не би могло бити ни говора.

Друго поглавље: Фихтеова јенска филозофија и њен одјек међу савременицима: У овом делу рада Нововић ће покушати да приступи јенској или раној Фихтеовој филозофији историјском методом, пратећи његов духовни развитак, од првих радова у којима је показао младалачки бунт против моралне искварености друштва, хипокризије и корупције у свим социјалним структурама, што укључује указивање и на тиранију немачких принчева. Колегиница намерава посебно да се осврне на начин на који су на Фихтеов бунтовни дух утицали револуционарни догађаји у Француској. Она ће, поред осталог бранити тезу да он у својој рецепцији тих догађаја следи рационалну теорију природног права, што према кандидаткињи јасно следи из његових раних дела, као што су: *Основа природног права према принципима учења о науци (Grundlage des Naturrechts nach Principien der Wissenschaftslehre, 1796-97.)*, и *Систем учења о моралу према принципима учења о науци (Das System der Sittenlehre nach den Principien der Wissenschaftslehre, 1798.)*.

Колегиница Нововић у овом поглављу намерава да покаже да је на развој Фихтеове филозофије пресудан утицај имала Кантова филозофија, а пре свега његово дело *Критика практичног ума* из 1788. године, те да је Фихте цео свој бунтовни дух покушао да преточи у језик филозофије под утицајем овог славног немачког филозофа. Колегиница ће овде још покушати да покаже да је сав Фихтеов рад подређен идејама о етици и слободи, које он формулише, преузимајући и преображавајући Кантова гледишта о тим питањима. Нововић и овом поглављу намерава посебно на укаже на то да је Фихте својом јенском филозофијом посебно утицао на Шелингову мисао, која је касније била у много тешњим везама са романтичарским идејама.

Треће поглавље: Фихте и романтичари Јене: Нововић намерава да у овом поглављу испрати места на којима романтичари експлицитно или имплицитно прихватају Фихтеов утицај на њихова гледишта. То је, сматра она, нарочито видљиво у делима Фридриха Шлегела и Новалиса. Колегиница сматра да може да покаже да се подударање неких идеја може добрим делом објаснити, не само међусобним утицајима, него и постојањем заједничких идејних узора, при чему те узоре види нарочито у Канту, Платону, Спинози и Јакобу Бемеу. Докторанд Нововић намерава посебно да истражи основаност и домете Шлегелове тврдње да дух целе те епохе обележавају Француска револуција, Фихтеово *Учење о науци* и Гетеов *Вилхем Мајстер*, као и основаност Новалисовог указивања на то да је Фихте на њега утицао још од самог упознавања.

Колегиница ће покушати да покаже да су Фихтеова гледишта била посебно интересантна младим романтичарима, пошто су они у њима видели решење кризе метафизике изазване Кантовом критичком филозофијом, због тога што је Фихте, према њима, поставио Ја као принцип сазнања, моралног поступања и целокупне стварности.

Четврто поглавље: Романтичарски заокрет: У овом поглављу Нововић ће покушати да прецизира разлоге због којих се касније романтичари разилазе са Фихтеовом

филозофијом. Колегиница сматра да се овде може јасно показати да је језик Фихтеове филозофије за њихове идеје постао преузак, те да њима постаје много ближа Шелингова филозофка мисао. Романтичарима, сматра Нововић, постаје недовољан Фихтеов, како су га називали, субјективни идеализам, па они настоје да га прошире и преобразе додајући му Спинозину мисао, на шта је указао Шелинг, а што је постало предмет спора између њега и Фихтеа. С друге стране, његов покушај строге и доследне филозофске дедукције није био кохерентан са отвореношћу романтизма за различита тумачења. Нововић ће овде покушати показати како се на основу прешироких аналогја може олако доћи до далекосежних закључака о сличности, док подробнија анализа не покаже да су те сличности врло мале. То се јасно може видети на случају прихватања и одбацавања Фихтеове филозофије од стране романтичара.

Закључак: Колегиница Нововић планира да на крају резимира резултате целокупног истраживања, те очекује да ће моћи показати неке општије закључке везане за однос филозофије и уметности, а пре свега књижевности, односно, покушаће показати да је истраживање односа између Фихтеове филозофије и романтичарске књижевности и књижевне теорије може бити врло погодна студија случаја, која, ако јој се додају још нека слична истраживања, може обезбедити методолошки истраживачки оквир за савремена истраживања тог односа.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању

Докторанд заступа тезу да се на основу истраживања може показати да су романтичари на почетку пригрлили Фихтеову филозофију зато су, насупрот уобичајеном гледању, као и свом самоизјашњавању, ипак тежили као утемељењу и филозофској универзализацији својих гледишта. Даље, теза коју ће бранити Нововић је да се природа тог односа може само делимично оцртати поређењем Фихтеових филозофских списа и романтичарских књижевних творевина, а да се то може много лакше и јасније установити разматрањем њихових теоријских радова, белажака и преписке.

Кандидаткиња планира да брани тезу да је изразита оригиналност Фихтеове филозофије била узрок томе што су романтичари тако снажно прихватили његово филозофско учење, те да је каснији разлаз последица увида у то да су основе његове филозофије доста далеко од онога што романтичари стварно заступају. Она ће такође бранити тезу да се у случају овог односа може јасно уочити да књижевно стваралаштво тешко може да се унапред подреди некој књижевној теорији, те да је та теоретизација могућа само накнадно. Кандидаткиња сматра да је у стању да покаже да филозофија, па и Фихтеова, има захтеве које је тешко довести у неку строжију везу са актуелном уметничком продукцијом.

5. Методе које ће се у истраживању применити

Колегиница Нововић у свом истраживању служиће се историјско-интерпретативним методом, критиком и евалуацијом интерпретативне аргументације, појмовном анализом и аналошким методом. Поступак истраживања би требало да тече тако што ће се наизменично вредновати однос између изворних Фихтеових и романтичарских списа и понуђених интерпретација и интерпретативних модела.

Експланаторна плодност тих модела вредноваће се и тиме што ће се њихова примена на случај односа између Фихтеа и романтичара упоређивати са њиховом применом у другим, сличним случајевима.

6. Очекивани резултати и научни допринос

Очекујемо да ће колегиница Нововић успети да боље расветли однос између Фихтеове филозофије и јенских романтичара. Мишљења смо да ће јој на овом случају поћи за руком да укаже на плодније интерпретативне моделе за разматрање односа између филозофије и књижевности и других епоха, као и на могуће плодне моделе за разматрање тог односа уопште. Разматрањем домета и ограничења тих модела она би значајно допринела развијању методологије за расветљавање савремених односа између филозофије и уметности, а пре свега између филозофије и књижевности.

7. Закључак

На основу увида у текст образложења докторске тезе, на основу основу одбране тог образложења, као и увида у опште компетенције кандидаткиње да се на филозофски релевантан начин бави насловљеном темом докторске дисертације, долепотписана комисија предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета да докторанду Тамари Нововић одобри израду докторске дисертације на тему *Фихте и романтичари Јене*.

Београд, 06. 06. 2017

Чланови комисије:

др Владимир Милисављевић, виши научни сарадник

др Иван Младеновић, ванредни професор

др Александар Добријевић, доцент

Ментор:

др Драго Ђурић, редовни професор